

Hieronder hebben wij de destijds voor de Nieuwsbrief van maart 2005 aangeleverde Word-documenten die we nog op de kop konden tikken voor u verzameld. De meeste Illustraties ontbreken helaas (Linie Plukker, redacteur Nieuwsbrief m.i.v. Nieuwsbrief 1, 2019).

Tussen cactus en kaketoe

Middenin een van de tentoonstellingloze weken van het museum kwam een groepje mensen bij elkaar om een kleine tussenexpositie te maken, die overigens niet voor publiek te bezichtigen zou zijn.

Het is de vraag of je dan wel van een tentoonstelling kunt spreken, want die is er immers om bezichtigd te worden. De deelnemers handelden dan ook niet op eigen initiatief maar op voorstel van Tom Mulder, bekend van de saaie avonden en enthousiast lid van de werkgroepen Beeldende Kunst en Educatie. Hij werkt regelmatig mee aan de voorbereiding en de inrichting van exposities, zoals dat tot nu toe door alle leden van de werkgroep Beeldende Kunst gedaan wordt. Het is een vrijwilligersactiviteit, die heel wat tijd, energie en creatief denken vereist, maar veel voldoening, ervaring en kennis oplevert.

Het is niet een kwestie van een aantal kunstwerken ophangen of neerzetten want alleen al de tentoonstellingsruimte stelt speciale eisen aan vorm en samenstelling van een expositie. Het is dan ook niet zo vreemd dat de voorbereiding van een expositie een behoorlijke aanlooptijd kent. Het begin kan liggen bij een bezoek van een of meerdere werkgroepleden aan een tentoonstelling van een of meerdere kunstenaars, het bezoek aan een kunstbeurs of kan ontstaan uit een door de kunstenaar zelf gelegd contact met balied medewerkers in het museum of een toevallig contact met een lid van de werkgroep, kortom vele mogelijkheden.

Dan volgt een discussieronde in de werkgroep over de kwaliteit van het aanbod, want een tentoonstelling moet wel aan bepaalde eisen van kwaliteit, vorm en inhoud voldoen. Pas als daaraan voldaan is, kan de voorbereiding van start gaan. Gemiddeld zit er een tijdsbestek van een jaar tussen het begin van de voorbereiding en de opening van een tentoonstelling. Er moet bijvoorbeeld een contract afgesloten worden, er moeten afspraken gemaakt worden over tijd en periode, er vindt, in veel gevallen, atelierbezoek plaats om het werk te beoordelen en te selecteren en meestal wordt er een videoportret gemaakt. Soms komt een kunstenaar naar het museum zelf om zich zoals in het geval van Karin Elferink, door de ruimte te laten inspireren tot nieuwe kunstwerken en soms gaat het om een bevlogen kunstenaar uit het buitenland, zoals in het geval van Pedro Garcias uit Spanje, die werd uitgenodigd door Tom Mulder, namens de W.B.K., om hier te komen werken en de kleuren van het rivierenlandschap vast te leggen, wat weer is uitgemond in een spetterende tentoonstelling in het museum.

Tom was dus op die bewuste dag, een van die donkere dagen tussen Sinterklaas en Kerst degene, die al eerder met het bijltje gehakt had, dat wil zeggen; een tentoonstelling begeleid en mede ingericht had. Zijn ervaring wilde hij wel eens toetsen aan de ervaring van anderen voor wie zoiets totaal nieuw is. Het betrof hier een groepje van acht mensen, deels cursisten van Tom, deels leden van de werkgroep Educatie. Een voorwaarde voor het inrichten van een tentoonstelling is, dat er iets te exposeren moet zijn. Daar was door de deelnemers zelf in voorzien door op verzoek van Tom, ieder vier kunstvoorwerpen mee te nemen. De oogst van deze 32 voorwerpen week niet echt af van wat er doorgaans bij een aflevering van het bekende t.v. programma met de twee K's ter tafel komt. Er waren pentekeningen met ragfijne lijntjes, er waren beeldjes van diervormen in verschillende uitvoeringen, waaronder een kleurige kaketoe en als klap op de vuurpijl was er een kistje met een stekelige cactus. Ga maar een tentoonstelling maken. Ga er maar aan staan. Er vond geen discussie plaats over de kunsthistorische waarde van de meegebrachte voorwerpen, er werd alleen gezegd: kies dat voorwerp uit de collectie dat je het meest zegt en geef dat een plaats. Zelf koos ik het kistje met de cactus en zocht er de beste plaats voor uit: het kleine hoektorentje. Daar stond de stekelige cactus op zijn sokkel bijzonder te zijn. Het leek opeens wel een driedimensionale Warhol. Mijn eigen kleurige kaketoe, waar ik thuis eigenlijk geen raad mee wist, bleek een ereplaats gekregen te hebben in een hoekvitruine boven, waardoor de kleuren en de glans er vanaf spatten. Wie had dat gedacht? Zo ging het maar door.

Dit maakte echter nog geen tentoonstelling. Daar moet een zekere samenhang in te ontdekken zijn. Omdat de voorhanden zijnde voorwerpen niet veel samenhang vertoonden moesten we daar naar op

zoek gaan en dat lukte wonderwel. Je kunt kijken naar vorm. Wat past bij elkaar? Je kunt kijken naar het materiaal en naar de aard van het voorwerp. Is het abstract, figuratief of iets anders? Is het van hout of van metaal? Zit er veel of juist weinig kleur in? Hoe kan de beschikbare ruimte het best benut worden? Als je op deze manier naar die 32 voorwerpen gaat kijken, is er best een tentoonstelling mee te maken. Door ordening, belichting, onderlinge wisselwerking kreeg deze toevallige verzameling opeens een andere betekenis. En dat was ook de waarde van deze workshop 'Een Tentoonstelling Maken'.

Dit fenomeen doet zich vaker voor bij de inrichting van een tentoonstelling. Soms wordt er lang gezocht naar de beste presentatie. Meestal heeft de kunstenaar daar zelf een heel duidelijk idee over, soms denken leden van de werkgroep mee in de totstandkoming van het geheel. Bij de expositie van Joanika Ring was dit laatste het geval bij het zoeken naar de beste plek voor de 'Dirigent', een in brons uitgevoerd zeer plastisch beeld. Tom en Joanika werden het eens over de plaats waar een dirigent hoort te staan. Daar waar de dirigent alles onder controle heeft. En het leuke is dat iedere bezoeker zelf heeft kunnen vaststellen of ze gelijk hadden. Vanaf 6 maart is er tot 29 mei een expositie van werk van Henk Hage en daarna zal van juni tot september in het jaar van het kasteel in het MKW de grote dubbelexpositie 'Landschap en Kastelen' te zien zijn.

Nelly Goebertus.

Bomensymboliek vanaf de oudheid deel 1: de A van appel

In de oudheid speelden bomen een belangrijke rol in rituelen. Zo offerden in Europa ondermeer de Germanen, Kelten, Romeinen en Grieken aan bomen als een deel van hun religieuze praktijken.

Buiten Europa speelden bomen een net zo belangrijke rol; ook in Afrika, Azië en Amerika werden bomen al van oudsher vereerd. Het belang van bomen in de geloofsbeleving in het verleden wordt weerspiegeld in de vele mythen en verhalen waarin bomen een centrale rol spelen, van Yggdrasil, de boom die volgens de Vikingen hun wereld ondersteunde, tot de boom van de kennis van goed en kwaad in de hof van Eden en de Bo-boom die de wijsheid van Boeddha symboliseert.

Bomen beschikken over een aantal fysieke kenmerken die ze voor onze voorvaders tot een geschikt object van verering maakten. Bomen zijn groot en sterk en ze leven lang, meestal veel langer dan een mens. Ze groeien naar boven, naar de hemel, en dus naar de goden toe. Ze zijn een bron van voedsel en leverancier van hout. En ze geven gestalte aan het cyclische karakter van de tijd, met het ontlukken, verkleuren en vallen van hun bladeren jaar na jaar.

In deze serie passeren vier soorten bomen de revue. De boomsoorten zijn allemaal te zien in De Tuun van het Museum. Ze hebben stuk voor stuk een rijke symbolische en magische geschiedenis. In latere afleveringen zullen de eik, de jeneverboom en het palmboompje aan de orde komen. Maar deze keer nemen we de appelboom tot onderwerp.

De wilde appel (*Malus sylvestris*) komt algemeen voor in Midden- en Zuid-Europa. In noordelijke streken is hij waarschijnlijk door de mens geïntroduceerd. Er zijn tientallen veredelde rassen, die grotere en zoetere vruchten dragen dan de oorspronkelijke wilde vorm. In Nederland dateert het veredelen van appelbomen uit de Romeinse periode. Toen hebben de Romeinen de techniek van het enten geïntroduceerd. De appelboom in De Tuun is een 'notarisappel' een van de oudste nog geteelde rassen.

Het begrip 'appel' was in de oudheid veel ruimer dan vandaag. Door de Grieken en Romeinen werden bijna alle boomvruchten als 'appels' aangeduid. Vandaar de nu al eeuwen durende discussie over welke vrucht Eva nu eigenlijk van de boom plukte (appelbomen kwamen in het Heilige Land niet voor). Pas in de middeleeuwen is dat definitief de appel geworden, zoals wij die kennen. Voor die tijd kon een 'appel' van alles zijn - een

kwee, een granaatappel, een peer of een citroen - als het maar rond was en aan een boom hing!

In de Griekse mythologie komt de appel meermalen voor. Vaak verschijnt de vrucht op een keerpunt in een verhaal, zoals de appel 'voor de mooiste' die Paris aan Aphrodite schonk in ruil voor 'de mooiste vrouw op aarde', en zodoende de oorlog van Troje veroorzaakte. De appel wordt dus ook een van de attributen van Aphrodite en haar Romeinse evenbeeld Venus.

Voor de Germanen was de appel de vrucht van de eeuwige jeugd. De Azen, de Noorse goden, bleven jong door speciale appels te eten. Volgens één verhaal, werden de appels ooit gestolen, waarop de goden prompt begonnen te verouderen. Gelukkig kregen ze hun appels nog op het nippertje terug!

Appels hebben ook een symbolische waarde als vruchtbaarheids- en liefdessymbool. In de oudheid was het geven van een appel een liefdesverklaring, en in voorstellingen van huwelijken komt een mandje met appels heel vaak voor. Ook om voorspellingen te doen werd gebruik gemaakt van appels - bijvoorbeeld het over de schouder gooien van een appelschil die dan de initialen van een toekomstige minnaar zou weergeven, een gebruik dat wijdverbreid was en lang is blijven bestaan. Appels komen in een magische gedaante ook heel vaak in sprookjes voor, van Sneeuwwitje tot de Graallegendes rond koning Arthur.

In de christelijke iconografie staat de appel vaak symbool voor de erfzonde of voor verleiding, maar dat heeft zijn populariteit nimmer aangetast. Het was en blijft de meest geteelde vruchtsoort van het noordelijk halfrond, die natuurlijk bij de eerste letter van het alfabet hoort: 'de A van appel'.

Fiona Zachariasse

“Landschap en Kastelen” Natuurlijke en historische schatten uit Wijchen en omgeving

Een bijzonder kenmerk van de gemeente Wijchen is de unieke relatie tussen het rivierenlandschap en de verschillende kastelen in de omgeving. Speciale aandacht daarvoor mag in 2005, jaar van het kasteel, niet ontbreken. Daarom presenteert Museum Kasteel Wijchen deze zomer de tentoonstelling “Landschap en Kastelen”, waarin de beleving van het natuurlandschap met daarin de verschillende typen kasteel op het grondgebied van Wijchen centraal gesteld wordt.

Door de aanwezigheid van rivieren hebben Wijchen en omgeving een belangrijke strategische rol gespeeld in de ontwikkeling van het Gelderse gebied. Vanaf het begin van het tweede millennium n.C. werden zowel in Wijchen zelf als in de kernen Hernen, Batenburg, Leur, en Balgoij, een aanzienlijk aantal kastelen, kerken en versterkte boerderijen gebouwd. Deze monumenten maken het gebied tot op de dag van vandaag een bijzonder aantrekkelijke locatie voor hen die een combinatie van geschiedenis en natuurschoon weten te appreciëren.

De tentoonstelling “Landschap en Kastelen” biedt een interessant inzicht in het historische belang en de ontwikkeling van de streek. Unieke historische voorwerpen alsook historisch en actueel beeldmateriaal worden uitgebreid en overzichtelijk toegelicht.

Bijzonder in deze tentoonstelling is de dialoog tussen de historische bronnen en een actuele kijk op het thema, in de vorm van werk van een aantal hedendaagse kunstenaars die het landschap in en om Wijchen, het Land van Maas en Waal, en het Rijk van Nijmegen als inspiratiebron hebben gekozen. Beelden en grafiek van Cor Litjens (Deest) en Harrie Gerritz (Wijchen), en een recente reeks foto's van Flip Franssen (Nijmegen) maken deel uit van deze tentoonstelling

Met de tentoonstelling “Landschap en Kastelen” wil Museum Kasteel Wijchen de aandacht van een breed publiek richten op een voor Nederland bijzonder historisch en natuurrijk gebied. De unieke situatie die in deze streek is ontstaan wordt zowel onderstreept als uitgelegd. De tentoonstelling verschaft de bezoeker de mogelijkheid om zijn of haar beleving van de omgeving te maximaliseren.

Naast de tentoonstelling worden ook een aantal nevenevenementen georganiseerd zoals wandelingen, het fietsen van de Route van de Ridders onder begeleiding, een publieksfotowedstrijd, en een aantal themaweekenden die de tentoonstellingsthematiek ondersteunen.

Tentoonstelling "Landschap en Kastelen": van 3 juni t/m 25 september 2005.

Opening: 5 juni

Bezoekadres: Museum Kasteel Wijchen – Kasteellaan 9

Openingstijden: vr: 9.00 tot 17.00 uur

za & zo: 13.00 tot 17.00 uur

Voor meer informatie of afspraken:

Museum Kasteel Wijchen - Postbus 189 - 6600 AD Wijchen

tel: 024/6424744 (do. & vr. - 9.00 tot 17.00 / za. & zo. 13.00 tot 17.00)

e-mail: museumkasteel.wijchen@inter.nl.net

Henk Hage tart in zijn aquarellen de grens van verzadiging

Op 6 maart aanstaande opent het Museum Kasteel Wijchen de tentoonstelling "Zenith - Nadir" met werk van Henk Hage (~1950).

In 1990 verwierf Hage bekendheid met een reeks aquarellen naar Dante's "Divina Comedia", die toen in de Commanderie van Sint-Jan in Nijmegen werd geëxposeerd. In "Zenith - Nadir" blikken we samen met de kunstenaar terug op een dertigtal bijzondere aquarellen die iets later zijn ontstaan. Het werk wat nu in het Museum Kasteel Wijchen getoond wordt, dateert uit 1995-'96.

"Midden de jaren '90 was een bijzonder moment in het ontwikkelingsproces", verklaart de kunstenaar. Hage beschouwt het werk uit die periode als een climax binnen het onderzoek naar de mogelijkheden met aquarelverf, waar hij toen al een aantal jaren mee experimenteerde. In die periode tartte de kunstenaar de grens van mogelijkheden met het medium: daar waar de transparantie en de helderheid, die kenmerkend zijn voor een aquarel, dreigen dicht te slaan. Door middel van een spel van lagen verf, tastte hij naar de limiet van de verzadiging. Helderheid en duisternis, het toegedekte en het transparante, staan in het werk uit die periode haarscherp tegenover elkaar.

De aquarellen die deel uitmaken van deze serie zijn relatief klein van formaat. De handzame maat en de subtiele details van het werk lokken de toeschouwer dichterbij, waardoor er een intimiteit ontstaat die te vergelijken is met het bekijken van verluchtingen in een boek. In de tentoonstelling "Zenith - Nadir" krijgt de bezoeker dan ook de unieke gelegenheid om onder toezicht van een museummedewerker een aantal niet ingelijste werken, in de hand te bekijken.

Bij de presentatie in het Museum Kasteel Wijchen gaat Henk Hage op zoek naar de actuele relevantie van de vroeger gemaakte werken. Enkele aquarellen uit deze serie werden voor het eerst tentoongesteld in 1996. In de tentoonstelling "Zenith - Nadir" stelt Hage de serie opnieuw samen, en voegt hij een aantal niet eerder getoonde werken toe. Daar waar de kunstenaar in de vroegere presentatie (1996) zijn aandacht vooral richtte op de bepaling van zijn plaats in de ruimte, richt hij zich in "Zenith - Nadir" speciaal op de bepaling van zijn plaats in de tijd.

Tentoonstelling "Zenith Nadir": van 6 maart t/m 22 mei 2005.

Opening: om 16.00 uur

Bezoekadres: Museum Kasteel Wijchen – Kasteellaan 9, 6602 DA Wijchen

Openingstijden: vr: 9.00 tot 17.00 uur

za & zo: 13.00 tot 17.00 uur

Informatie of afspraken i.v.m. voorbezichtiging:

Museum Kasteel Wijchen

Postadres: Postbus 189
6600 AD Wijchen

tel: 024/6424744 (do. & vr. - 9.00 tot 17.00 / za. & zo. 13.00 tot 17.00)

e-mail: museumkasteel.wijchen@inter.nl.net

T.b.v. perspublicatie kan een illustratie bij de museumstaf worden aangevraagd.

Een Romeins grafveld onder de Molenberg

De vondst van 26 Romeinse graven begin september in de bouwput van de nieuwe brandweerkazerne bij "De Oude Molen" aan de Baron d'Osystraat kwam niet onverwacht, zoals uit onderstaand citaat uit De Gelderlander van 16 november 1940 blijkt:

Bij afgravingswerkzaamheden tot verbetering van een bestaanden weg aan den Molenberg gelegen in de kom der Gemeente Wijchen, werden verschillende brandgraven uit den Romeinschen tijd gevonden. Bij onderzoek door den Conservator der Wijchense Oudheidkamer den heer F. Bloemen werd het volgende vastgesteld. De brandgraven hadden allen een ronde komvorm bij een doorsnede van 1.20 M. en waren ca. 60 c.m. diep. De lijken zijn op een brandstapel boven deze kuil verbrand, waarna de beenderresten in een urn werden verzameld. Deze urn werd tegelijkertijd met enige kruiken en schoteltjes, welke vermoedelijk levensmiddelen voor "de eeuwige reis" als bijgave hebben bevat, in deze brandgroeve ter zijde der houtskoolresten van den brandstapel begraven. Ook werden twee bronzen mantelspelden z.g.n. fibulae gevonden, welke tot de kleeding van den doode hebben behoord. Eén urn was door een schoteltje afgedekt.

Eerder in 1934, maar ook later in 1969, 1975 en 1978 zijn in de omgeving van de Molenberg meerdere Romeinse graven ontdekt. Deze vondsten waren voor de Gemeente Wijchen aanleiding om voorafgaande aan de bouwwerkzaamheden voor de nieuwe brandweerkazerne een opgraving uit te laten voeren door het Bureau Archeologie van de gemeente Nijmegen. Al snel bleek dit, gezien de resultaten van het onderzoek, een juiste keuze te zijn geweest. Tijdens het vooronderzoek van 14-21 januari 2004 werd een deel van een greppel gevonden, waarvan vermoed werd dat die als een soort ringsloot een grafheuvel in de Romeinse tijd omsloten heeft. Het vervolgonderzoek vond plaats tussen 31 augustus en 17 september 2004.

De gevonden graven bestaan bijna allemaal uit, in doorsnede, ronde of ovale kuilen. Één kuil was in doorsnede rechthoekig van vorm omdat de wanden eertijds met houten planken waren verstevigd. In alle kuilen zijn resten van een brandstapel bijgezet waarop een overledene is gecremeerd. In de meeste gevallen waren de botresten netjes uit de brandstapel geraapt, in een (nu vergane) doek gewikkeld en daarna in de grafkuil geplaatst. In enkele andere grafkuilen zijn de verbrande menselijke resten samen met de resten van de brandstapel en scherven van verbrand vaatwerk gedeponeerd.

In bijna alle gevallen hebben de overledenen bijgaven als vaatwerk, sieraden of gebruiksvoorwerpen in het graf meegekregen. De borden, kommen en bekertjes die in de graven zijn aangetroffen zullen toentertijd niet leeg zijn geweest. Er zal voedsel en drank voor de reis naar het hiernamaals in hebben gezeten, maar dat is in de zandige bodem van Wijchen geheel vergaan. Ook meegegeven voorwerpen als mantelspelden, spiegels, parfumsflesjes, messen en scharen konden tijdens deze reis gebruikt worden, maar waren ook bedoeld om het graf (*domus aeterna*) in te richten. Zij konden dan tijdens het leven in het hiernamaals gebruikt worden. Dankzij het vaatwerk kunnen we de graven dateren en weten we dat zij allemaal rond het jaar 100 of kort daarna zijn aangelegd.

Van de bovengrondse verwijzingen naar de graven zijn tijdens de opgraving niet veel resten meer teruggevonden. Van eventuele grafstenen zijn in Wijchen geen aanwijzingen gevonden. Alle graven waren ongetwijfeld gemarkeerd met een lage grafheuvel, maar deze zijn in latere tijden geheel verploegd. Uit de opgravingen bleek dat verschillende grafheuvels eertijds omgeven waren door een ringsloot, waarin soms ook nog een toegang tot het cirkelvormige of rechthoekige binnenterrein was uitgespaard.

De resultaten van de opgraving bij de Molenberg vormen een nieuw puzzelstukje in de eeuwenoude geschiedenis van Wijchen. Het aantal bijgaven in de graven wijkt sterk af van wat gemiddeld in die tijd

in een doorsnee boerennederzetting op het Romeinse platteland aan de overledenen in het graf werd meegegeven. Het vermoeden bestaat dat het grafveld aan de rand van het Romeinse dorpje (*vicus*) heeft gelegen, waarvan aangenomen wordt dat de resten onder de huidige bebouwing in het centrum van Wijchen liggen. Van deze nederzetting, waarschijnlijk de oorsprong van Wijchen, zijn nog maar weinig gegevens bekend, maar als deze veronderstelling waar is zal deze *vicus* als een centrale plaats voor een bredere regio hebben gefunctioneerd. Hier woonden onder meer ambachtslieden en handelaren en van hieruit werd een bredere regio rond Wijchen bestuurd. Rond de *vicus* zijn op verschillende plaatsen resten van agrarische nederzettingen aangetroffen. Enerzijds betreft dit groepjes van eenvoudige boerderijen. De bewoners leefden op kleinschalige wijze van de landbouw. Anderzijds gaat het om Romeinse *villae*, grootschalige landbouwbedrijven waar de productie vooral bestemd was om op de markt (in Nijmegen?) af te zetten. Op 500 m van de Molenberg zijn enkele jaren geleden resten van een dergelijke *villa* aangetroffen op de Tienakker.

Harry van Enckevort

Bijschrift bij de afbeeldingen

Enkele bijgaven uit de graven: een zuigflesje (7,0 cm) voor een baby, een geverfde drinkbeker (13,6 cm), een kruikje (10,4 cm) van gladwandig aardewerk en een glazen flesje (9,5 cm) voor parfum of etherische olie. Tekeningen: André Simons/ Bureau Archeologie Gemeente Nijmegen.